

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У пропонованій статті розглянуто проблематику підвищення професійної компетентності педагогічних та науково-педагогічних працівників ЗВО з орієнтацією на європейські стандарти вищої освіти.

Відзначається дискусійність визначення поняття «професійна компетентність» науковцями, подано авторське бачення визначення професійної компетентності педагогічних та науково-педагогічних працівників ЗВО. За зауваженням автора, структурні елементи професійної компетенції за думками різних авторів різняться, у теоретичних дослідженнях використовується різна термінологія. Провівши аналіз найбільш поширених структурних класифікацій, автор зупиняється на огляді досить нової для України класифікації, заснованої на західному підході, яка розподіляє професійну компетентність викладача ЗВО на три групи навичок: *hard skills*, *soft skills* та *digital skills*. Наведено стислу характеристику кожної з груп. Особливу увагу приділено останній групі у зв'язку з глобальною інформатизацією суспільства та сфери освіти в тому ж рахунку. Підкреслено важливість цифрової компетентності саме педагогів. Подано огляд однієї з чотирьох рамок цифрової компетентності, розроблених у ЄС (*DigCompEdu*).

На підставі структурування професійної компетентності педагогічних кадрів за *hard*, *soft* та *digital skills* виокремлено основні напрями вдосконалення професійної компетентності педагогічних та науково-педагогічних працівників ЗВО. Виділено чотири групи таких напрямів, а саме: науково-фаховий, управлінський, цифровий та психолого-педагогічний, актуалізовано їх необхідність у професійній діяльності викладачів ЗВО.

У висновках наголошено на необхідності постійного вдосконалення професійної компетентності педагогічних кадрів.

У ході дослідження автор доходить висновку, що і поняття професійної компетентності науково-педагогічних працівників, і її структура вимагають подальшого теоретичного опрацювання. Виділені автором основні напрями підвищення професійної компетентності викладачів ЗВО спрямовуватимуть фахівців на більш значущі завдання вдосконалення своїх професійних якостей.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, структура, напрями вдосконалення професійної компетентності педагогічних, науково-педагогічних працівників ЗВО, *hard skills*, *soft skills*, *digital skills*.

Сьогодні суспільство висуває до освітян високі вимоги, особливо це стосується фаху науково-педагогічних працівників ЗВО, адже саме вони формують спеціалістів майбутнього. Ми вважаємо, що сучасний педагог в умовах швидких змін світу, розвитку науки та техніки, має вміння швидко реагувати й ефективно адаптуватися до нових умов, прагнути вдосконалювати свої професійні якості, безперервно оновлювати знання та вміння не лише за викладацькою спеціалізацією, а й опановувати нові напрями, що можуть бути корисними у професійній діяльності, прагнути до постійного саморозвитку та самовдосконалення. Саме тому ми вважаємо актуальною для розгляду тему дослідження.

Мета статті – на підставі вивчення професійної компетентності педагогічних та науково-педагогічних працівників ЗВО визначити ефективні напрями її розвитку.

Сьогодні існує багато досліджень, автори яких розглядають теоретичні аспекти професійної компетентності загалом. Питання ж розвитку професійної компетенції педагогічних працівників у своїх працях розкривали такі науковці, як Т. Борова [1], Е. Зеєр [4], С. Іванова [5] та ін. Проте, незважаючи на достатню увагу науковців до цієї проблеми, питання професійної компетентності викладачів ЗВО та напрямів її вдосконалення залишаються відкритими та подекуди дискусійними, а отже, потребують подальшого теоретичного розроблення.

Питання професійної компетентності викладачів ЗВО сьогодні є досить актуальним та дискусійним, адже з часу запровадження в освіту компетентнісного підходу серед науковців і досі немає єдиної думки навіть не щодо її складників, а й до визначення самого поняття. Вчені використовують різні підходи (діяльнісний, нормативний, професійно-освітній, психологічний тощо).

С. Іванова [5], розглядаючи у своєму дисертаційному дослідженні підходи науковців до дефініції «професійна компетентність», подає визначення професійної компетентності педагога. Ми згодні з її поглядами і подамо таке визначення: професійна компетентність педагогічних та науково-педагогічних працівників ЗВО – це інтегрована спроможність особи здійснювати професійну педагогічну та науково-педагогічну діяльність за нормативно визначеними функціями в межах вимог до професійної діяльності.

Проте, як підкреслює сама авторка, професійна компетентність являє собою не лише виконання функціоналу, визначеного стандартами чи інструкціями, це здатність фахівця від моменту початку своєї професійної діяльності на рівні визначеного державою певного стандарту відповідати суспільним вимогам професії шляхом ефективної професійної діяльності та демонструвати належні особисті якості, мобілізуючи для цього відповідні знання, вміння, навички, емоції, ґрунтуючись на власній внутрішній мотивації, ставленні, моральних та етичних цінностях і досвіді, усвідомлюючи обмеження у своїх знаннях й уміннях та акумулюючи інші ресурси для їх компенсації [5, с. 8].

Особливу увагу науковці приділяють структурі професійної компетентності, хоча й оперують різною термінологією (навички, компетенції, компетентності, компоненти, складники тощо) та досі не знаходять єдиного підходу до самого набору складників.

Так, наприклад, Е. Зеєр, оперуючи структурним поняттям компетентність, виокремлює соціально-правову, спеціальну, персональну та аутокомпетентність [4, с. 118]. В. Введенський у структурі професійної компетентності визначає комунікативний, інформаційний, регулятивний, інтелектуально-педагогічний, операціональний складники [2, с. 53]. Г. Гавришак убачає модель професійної компетентності на основі трьох взаємопов'язаних компонентів: предметного, психологічного, методичного складників [3, с. 32].

Досить цікавим є західний підхід до структурування професійної компетентності педагога (хоча він і оперує поняттям «навички»), який швидко поширюється і серед сучасних вітчизняних науковців. Ще наприкінці ХХ ст. структуру професійної компетентності фахівця розділяли на *hard skills* та *soft skills*.

Hard skills (“тверді” навички) – це спеціальні навички, які пов'язані зі специфікою професійної діяльності. Ці навички, як правило, добре структуровані, деталізовані, мають опис у посадових інструкціях, їх можна перевірити, виміряти. Це навички, якими володіє фахівець і які здебільшого можна довести до автоматизму. Для педагога це, насамперед, чітке знання предметів викладання, ведення педагогічної документації тощо, для науково-педагогічного працівника – це, наприклад, структурування наукової статті. Вони загалом базуються на отриманні знань та навичок у вищій школі та довгий час уважалися домінуючими. Проте у силу неможливості та неефективності більш значного нагромадження знань система освіти і переходить саме на компетентнісний підхід та для підвищення конкурентоспроможності майбутнього працівника вводить у систему так звані *soft skills*.

Soft skills (“м'які” навички), за визначенням Т. Парсонса, являють собою особистий атрибут, який підтримує ситуаційну обізнаність та підвищує здатність людини здійснювати роботу [9]. *Soft skills* дають змогу бути успішним незалежно від специфіки діяльності та напряму, в якому працює людина. Традиційно у психології їх відносять до соціальних навичок. Також термін *soft skills* часто вживають як синонім навичок емоційного інтелекту людини. Це навички лідерства, спілкування та комунікації, вміння переконувати, знаходити підхід до людей, навички роботи у команді, відповідальність, креативність, емоційна стабільність, самодисциплінованість, особистісний розвиток, управління часом, ерудованість, ініціативність, вміння презентувати як себе, так і свої ідеї, гнучкість тощо. Як видно з наведеного списку, жодне з кола перерахованих вище вмінь не відноситься тільки до конкретної спеціальності, проте саме для педагога вони стають досить важливими, адже процес навчання – це комунікація “суб'єкт – суб'єкт”. Науковці доходять висновків, що близько 80 % успіху в професійній діяльності залежить саме від сформованості *soft skills*. Сьогодні вже існує багато їх класифікацій, і слід додати, що для кожного фаху вони будуть різні. Наприклад, знання німецької мови для більшості професій – це *soft skills*, тоді як для викладача німецької мови ця навичка відноситься до *hard skills*. Проте у загальному вигляді можемо їх згрупувати так: 1) навички ефективного спілкування (як усного, так і письмового); 2) високі моральні якості; 3) навички роботи в колективі; 4) вміння налагоджувати міжособистісні стосунки; 5) мотивованість та ініціативність; 6) розвинена професійна етика; 7) гнучкість і адаптованість; 8) впевненість у собі.

Однак у зв'язку з глобальною комп'ютеризацією та розвитком цифрових технологій, що охопили майже всі виробничі сфери і соціальні практики, виділилася ще й третя група навичок – *digital skills* (“цифрові” навички). *Digital skills* – це здатність орієнтуватися у цифровому просторі, використовувати цифрові технології для доступу до інформації, її пошуку, обробки, професійно-критичного оцінювання, використання, поширення, створення у власній професійній діяльності.

Про важливість *digital skills* саме для педагогів свідчить те, що з чотирьох розроблених ЄС рамок цифрової компетентності (громадян (*DigComp*), педагогів (*DigCompEdu*), освітніх організацій (*DigCompOrg*) і споживачів (*DigCompConsumers*) [7] дві присвячено саме освітній діяльності.

Зокрема, у *DigCompEdu* виокремлено шість галузей цифрової компетентності педагога [8]:

Галузь 1 – використання цифрових технологій у професійно-педагогічному середовищі.

Галузь 2 – удосконалення професійних навичок роботи з інформацією, її створення та спільне використання цифрових освітніх ресурсів.

Галузь 3 – формування у педагогів потрібних навичок використання цифрових інструментів та технологій у навчанні та викладанні.

Галузь 4 – використання цифрових інструментів та технологій для оцінювання результатів навчання.

Галузь 5 – використання цифрових інструментів та технологій для розширення та примноження освітніх можливостей здобувачів освіти.

Галузь 6 – сприяння педагога досягненню здобувачами освіти цифрової компетентності.

Педагог – це складна професія, яка потребує постійного, безупинного розвитку, він повинен постійно працювати над удосконаленням своєї майстерності та професіоналізму. Зрозуміло, що все й одразу охопити неможливо, але з урахуванням останнього розглянутого підходу ми виділили основні напрями вдосконалення професійної компетентності педагогічних та науково-педагогічних працівників ЗВО (рис. 1).

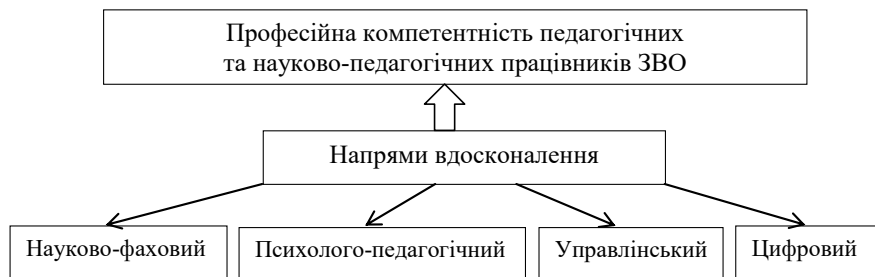

Рис. 1. Основні напрями вдосконалення професійної компетентності педагогічних та науково-педагогічних працівників ЗВО

Науково-фаховий напрям. Науково-педагогічний працівник повинен не лише володіти основною базою предмету викладання, а й постійно дізнаватися про новітні розробки щодо його спеціалізації, загалом педагогічної діяльності, знайомитися з науковими розробками колег та сам приймати участь у науковому житті педагогічної спільноти. Це надає можливість завжди володіти актуальною інформацією, підвищувати ерудованість та педагогічну майстерність.

Управлінський напрям. Освітній процес вимагає наявності та здатності використовувати педагогом управлінських якостей. Він – менеджер освіти і має належно спланувати освітній процес, зорганізувати його, змотивувати здобувачів освіти та проконтролювати отримані результати. Педагог ЗВО, а особливо економічного профілю, здебільшого навчає майбутніх керівників, тому передусім сам має бути прикладом володіння управлінськими якостями.

Цифровий напрям. Інформаційно-комунікаційні технології швидко розвиваються. І якщо ще п'ять років тому для здійснення професійної діяльності педагогу було достатньо володіти основними навичками в Windows та MS Office, то сьогодні педагог для забезпечення ефективного навчального процесу і розвитку своєї професійної майстерності, здійснення наукової діяльності повинен володіти навичками безпечного пошуку необхідної інформації в мережі Інтернет, уміти створювати скрайбінг-презентації, володіти інструментами створення та редагування, конвертації відео-, аудіо-, фото файлів, створення та ведення професійного блогу, наприклад Wordpress, відеоблогу на YouTube, активно використовувати у викладацькій діяльності соцмережі, впевнено володіти Skype та Zoom тощо. А з урахуванням швидкого розвитку ІКТ цифровий складник професійної компетентності викладачів ЗВО потребує постійного вдосконалення.

Психолого-педагогічний напрям. Він має багато спрямувань (вироблення впевненості у власних професійних навичках, стресостійкість та емоційна врівноваженість під час конфліктних ситуацій), однак основним вважаємо запобігання професійному та особистісному вигоранню. Педагог повинен постійно мотивувати себе на подальший професійний та особистісний розвиток.

Це лише основні напрями, у яких повинен працювати педагог над розвитком своєї професійної компетентності.

Висновки. Якісний навчальний процес студентів ЗВО може забезпечити лише високопрофесійний педагог. Саме тому розвиток професійної компетентності педагогічних та науково-педагогічних працівників важливий для майбутнього суспільства.

Проведений аналіз теоретичних джерел показав, що поняття “професійна компетентність” трактується науковцями по-різному та в теоретичних розробках має різні складники.

Різноманітність складників професійної компетентності педагогічних та науково-педагогічних працівників ще раз характеризує її як інтегральне утворення, на що зроблений акцент під час визначення поняття “професійна компетентність педагогічних та науково-педагогічних працівників”.

Аналіз наукових розробок щодо елементів професійної компетентності дав змогу зупинитися на одній із сучасних класифікацій, яка групує hard, soft та digital skills (“тверді”, “м’які” та “цифрові” навички). І якщо методики навчання щодо перших двох груп уже досить розроблені, підвищення цифрового складника професійної компетентності потребує особливої уваги, адже інформаційні технології постійно розвиваються. Значення цього складника підкреслено й рамкою кваліфікацій DigCompEdu, у якій характеризуються галузі цифрової компетентності педагога.

На основі цієї класифікації виділено чотири групи вдосконалення професійної компетентності педагогічних та науково-педагогічних працівників ЗВО, а саме: науково-фаховий, управлінський, цифровий та психолого-педагогічний, які, на нашу думку, найбільш актуальні в професійній діяльності викладачів ЗВО. Ці напрями спрямовуватимуть фахівців на більш значущі завдання вдосконалення своїх професійних якостей.

Подальші дослідження повинні бути спрямовані на більшу уніфікацію як складників професійної компетентності педагогічних та науково-педагогічних працівників ЗВО, так і на розроблення ефективних форм і методів підвищення професійної компетентності у визначених напрямках, вивчаючи практичний досвід, знаходити інші необхідні педагогам напрями розвитку.

Використана література:

1. Борова Т. А. Теоретичні засади адаптивного управління професійним розвитком науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу : монографія. Харків : СМІТ, 2011. 384 с.
2. Введенский В. Н. Моделирование профессиональной компетентности педагога. *Педагогика*. 2003. № 10. С. 51–54.
3. Гавришак Г. Р. Компетентність та ключові компетенції викладача ВНЗ. *Професійні компетенції та компетентності вчителя* : матер. регіонал. наук.-практ. семінару. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. С. 31–33.
4. Зеер Э. Ф. Становление личностно ориентированного образования. *Образование и наука*. 1999. Вып. 1. С. 112–122.
5. Іванова С. В. Розвиток професійної компетентності вчителів біології у закладах післядипломної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Умань, 2012. 20 с.
6. Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз : монографія / за ред. В. Г. Кременя. Київ : Наук. думка, 2003. 853 с.
7. Цифрові компетенції як умова формування якості людського капіталу : аналітична записка / В. С. Куйбіда та ін. Київ : НАДУ, 2019. 28 с.
8. DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens. URL: <https://cutt.ly/rreV7nK> (дата звернення: 20.11.2020).
9. Parsons T. Definition: Soft skills. URL: <https://searchcio.techtarget.com/definition/soft-skills> (дата звернення: 20.11.2020).

References:

1. Borova T. A. (2011) Teoretychni zasady adaptivnoho upravlinnya profesiynym rozvytkom naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv vyshchoho navchal'noho zakladu: monohrafiya. [Theoretical principles of adaptive management of professional development of scientific and pedagogical workers of higher education: monograph.]. Kharkiv: SMIT. 384 s. [in Ukrainian]
2. Vvedenskiy V. N. (2003) Modelirovaniye professional'noy kompetentnosti pedahoha. [Modeling of professional competence of the teacher]. Pedahohyka. № 10. S. 51–54. [in Russian]
3. Havryshchak H.R. (2006) Kompetentnist' ta klyuchovi kompetentsiyi vykladacha VNZ. [Competence and key competencies of a university teacher]. Profesiyni kompetentsiyi ta kompetentnosti vchytelya: mater. rehional. nauk.-prakt. seminaru. Ternopil': Vyd-vo TNPU im. V. Hnatyuka. S. 31–33. [in Ukrainian]
4. Zeyer E. F. (1999) Stanovleniye lichnostno oriyentirovannogo obrazovaniya. [Formation of personality-oriented education.]. Obrazovaniye i nauka. Vyp. 1. 112–122 s. [in Russian]
5. Ivanova S. V. (2012) Rozvytok profesiynoyi kompetentnosti vchyteliv biolohiyi u zakladakh pisyadyplomnoyi osvity [Development of professional competence of biology teachers in institutions of postgraduate education]: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped. nauk: spets. 13.00.04 «Teoriya i metodyka profesiynoyi osvity». Uman. 20 s. [in Ukrainian]
6. Neperervna profesiyna osvita: filosofiya, pedahohichni paradyhmy, prohoz: monohrafiya. (2003). [Continuing professional education: philosophy, pedagogical paradigms, forecast: monograph.]. / za red. V. H. Kremeniya. Kyiv: Nauk. dumka, 853 s. [in Ukrainian]
7. Kuibida V. S., Petroie O. M., Fedulova L. I. (2019) Tsyfrovi kompetentsii yak umova formuvannia yakosti liudskoho kapitalu [Digital competencies as a condition for the formation of quality of human capital]. Kyiv. Natsionalna akademiia derzhavnoho upravlinnia. 28 s. [in Ukrainian]
8. DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens. URL: <https://cutt.ly/rreV7nK> (data zvernennia: 20 November 2020).
9. Parsons T. Definition: Soft skills. URL: <https://searchcio.techtarget.com/definition/soft-skills> (data zvernennia: 20 November 2020).

Yakovenko O. I. Directions of increasing the professional competence of scientific and pedagogical workers

The proposed article examines the problem of improving the professional competence of pedagogical and scientific-pedagogical workers of the HEI with a focus on European standards of higher education.

The controversial nature of the definition of the concept of "professional competence" by scientists is noted, the author's vision of the definition of the professional competence of pedagogical and scientific-pedagogical workers of the HEI is presented. According to the author's remarks, the structural elements of professional competence differ in the thoughts of different authors, and different terminology is used in theoretical studies. After analyzing the most common structural classifications, the author stops at an examination of a classification, which is quite new for Ukraine, based on a Western approach, which distributes the professional competence of a HEI teacher into 3 skill groups: hard skills, soft skills and digital skills. A brief description of each of the groups is given. Particular attention is paid to the last group in connection with the global information of society and education in the same way. The importance of digital competence of teachers is emphasized. An overview of one of the four digital competence frameworks developed in the EU (DigCompEdu) is given.

Based on the structuring of the professional competence of teaching staff in hard, soft and digital skills, the author outlines the main directions of improving the professional competence of teaching and scientific-pedagogical workers of the HEI. The author identifies four groups of such areas, namely: scientific and professional, managerial, digital and psychological and pedagogical, actualizes their need in the professional activities of teachers of the HEI.

In the conclusions, the author emphasizes the need for continuous improvement of the professional competence of teaching staff.

In the course of the research, the author comes to the conclusion that both the concept of professional competence of scientific and pedagogical workers and its structure require further theoretical study. The main directions of improving the professional competence of teachers of the HEI, highlighted by the author, are to direct specialists to more significant tasks of improving their professional qualities.

Key words: *competence, professional competence of a scientific and pedagogical worker, competence approach, professional development of teachers, development of teachers' competence of the HEI.*